

Neslavný konec ambiciózního plánu na reformu českých penzí

Bez penzijní reformy si bude muset Česko už brzy na vyplácení důchodů půjčovat. Do roku 2050 si takto půjčí dva roční hrubé domácí produkty. Zatím poslední pokus o reformu důchodů z dílny ODS se zastavil na prodloužení věku pro odchod do důchodu.

Autor: Jan Stuchlík

Konec roku 2009 se měl stát triumfem bývalého ministra práce a sociálních věcí Petra Nečase. Poslanci měli před Vánocemi projednat a schválit poslední třetí fázi penzijní reformy. Po slovenském vzoru se měli Češi rozhodnout, zda chtějí čtyři procenta ze mzdy, která nyní odvádějí v rámci sociálního pojištění, platit do soukromých penzijních fondů.

Jenže místo triumfu se zdá, že s koncem roku Nečasovým plánům definitivně odzvonilo. Sociální demokracie po vládě požaduje, aby z parlamentu stáhla zákon o penzijním spoření, který měl být základním kamenem druhé fáze penzijní reformy. Z původně ambiciózních představ exministra Nečase tak zůstaly jen kosmetické změny v systému státních důchodů.

Nejdříve důchody oddálit

Už v roce 2005 tzv. Bezděkova komise, které počítala dopady stárnutí populace na český důchodový systém, došla k závěru, že bez zásadní důchodové reformy se Česko neobejde. Bez ní by český penzijní systém čekaly tři možné scénáře. Prvním z nich je bankrot celého systému, pokud se jeho parametry nepřenastaví. Druhý scénář by znamenal výrazně vyšší odvody na sociální pojištění, aby se udržela výše vyplácených důchodů. Třetí možností je výrazně snížit důchody.

Nejpravděpodobnější variantou by byla kombinace druhého a třetího scénáře. I ta by ale vedla ke snížení životní úrovně budoucích důchodců. Proto i Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj několikrát upozornila, že bez soukromého důchodového spoření, jehož výnosy doplní důchodcům nižší státní penzi, se západní státy, včetně Česka, neobejdou.

Na základě těchto faktů exministr Nečas připravil tři fáze důchodové reformy. Nejdříve stabilizoval průběžný systém státních důchodů. Prosadil postupné zvýšení věku pro odchod do důchodu na 65 let v roce 2030. Zároveň zpřísnil podmínky pro nárok na důchod. Budoucí důchodce mohl důchod dostat, jen pokud platil důchodové pojištění nejméně 35 let, před změnou to bylo 25 let. Rovněž prosadil další snížení předčasných důchodů, které mělo Čechy odradit od předčasného odchodu do penze. Jen tato opatření měla ušetřit státu na důchodech do roku 2030 přes 76 miliard korun.

Penzijní fondy i pro mladé

Stabilizaci státního pilíře důchodového systému měla doplnit reforma dobrovolného penzijního připojištění. Vláda chtěla Čechy motivovat k větším úložkám do penzijních fondů a k větším příspěvkům přimět i zaměstnavatele.

Stávající penzijní připojištění měl nahradit systém penzijního spoření. Klienti by si nově spořili do tzv. účastnických fondů, které budou spravovány nově založenými penzijními společnostmi. Majetek klientů a těchto společností by byl na rozdíl od nynějšího systému penzijního připojištění oddělen. Každý klient by měl svůj účet, na kterém bude jasně patrné, kolik do systému vložil, kolik mu přispěl zaměstnavatel a kolik mu dodal stát.

Nově penzijní společnosti měly klientům nabízet minimálně tři druhy fondů: konzervativní, smíšený a dynamický. Ty by mohly investovat do stejných aktiv jako standardní podílové fondy. V konzervativním, nejbezpečnějším, fondu by byly shromážděny prostředky klientů, kterým v následujících pěti letech vznikne nárok pro výplatu penze či peníze těch, kterým se už penze vyplácí. Ve výsledku by nové penzijní fondy byly atraktivní i pro mladé střadatele, kterým by mohly nabídnout díky dlouhému investičnímu horizontu slušné zhodnocení vkladů. Do celého systému by měly vstoupit i pojišťovny, u nichž by si klienti mohli po ukončení spoření koupit za nastřádané peníze doživotní výplatu penze.

Zákon o penzijním spoření poslala vláda pod taktovkou ODS do parlamentu 5. května 2009 těsně před tím, než ji vystřídala úřednická vláda Jana Fischera. O půl roku později ho má vláda stáhnout, požaduje sociální demokracie. „Ten návrh nic neřeší a hazarduje se čtyřmi miliony pojištěnců v rámci stávajícího penzijního připojištění,“ zdůvodnil požadavek Zdeněk Škromach z ČSSD. Prý navíc o něm nepanuje politická shoda a výhrady mají i odbory.

„Návrh zákona nehodlá vláda z parlamentu stahovat, nevidíme k tomu důvod. Zřejmě není příliš politické vůle ho projednat - návrh je ve Sněmovně od května a zatím ho sněmovna nezařadila na program k projednání,“ reagovalo na výpad socialistů ministerstvo financí.

Kromě změny penzijního připojištění na penzijní spoření chtěl Nečas využít nově ekologické daně k placení příspěvků za osoby, které nepracují, a tedy neplatí pojistné, ale přesto se tato doba započítává do jejich nároku na důchod. Fungoval by tak podobný systém jako ve zdravotním pojištění, kdy stát platí určitou částku například za děti a důchodce. Jenže výnos z ekologických daní tento krok nakonec neumožnil.

Na opt-out už nedošlo

Třetí fáze reformy měla přinést malou revoluci. V ní chtěl Nečas dát lidem na vybranou, jestli budou platit plnou výši důchodového pojištění a spolehnou se v budoucnu jen na státní důchod, nebo jestli část z povinných odvodů nedají státu, ale investují je prostřednictvím zvláštních penzijních fondů (tzv. opt-out). Podle ministra mělo jít o čtyři procenta za mzdy. Volba mohla být možná podle původních představ už od roku 2010.

Člověk, který by se rozhodl pro investování části důchodového pojištění, musel by si takto na stáří spořit až do důchodu. Návrat k plnému důchodovému pojištění by už nebyla možná. Od státu by takový jedinec po skončení pracovní kariéry dostal nižší důchod, ale v případě dobrého zhodnocení investovaných peněz, by na tom mohl být lépe, než ten, kdo se plně spolehl pouze na stát.

Tato koncepce je nyní mrtvá. Nic, co by jí v podobné komplexnosti nahradilo, se zatím neobjevilo. Sociální demokraté, kteří Nečasovu reformu od začátku tvrdě kritizovali, alternativu nenabízejí. Škromach hovoří obecně jen o potřebě pokračování blíže nespecifikované důchodové reformy. Základem podle něj je udržet nynější průběžně financovaný systém, který bude potřebovat další parametrické změny. Nejpravděpodobněji zvýšení odvodů na sociální pojištění. K většímu spoření na budoucí důchod chce sociální demokracie motivovat lidi se středními a vyššími příjmy. Povinně by na důchody spořili firmy lidem, kteří těžce pracují v rizikových pracovních podmínkách, aby tito mohli odejít do důchodu už v 55 letech.

ODS v programovém dokumentu Vize 2020 už o vyvedení části sociálního pojištění do soukromého penzijního pilíře nehovoří. Více soukromých úspor chce do systému nalákat na bázi dobrovolnosti. Naopak nově vzniklá strana TOP 09 původní Nečasův koncept přejala. Češi by si mohli čtyři procenta z hrubé mzdy, které dnes odvádějí na sociální pojištění, posílat do soukromých penzijních fondů. Museli by k nim ovšem přidat z vlastního ještě částku odpovídající dvěma procentům hrubé mzdy.

Oblíbený je mezi stranami i koncept posílání části důchodových odvodů rodičům, kteří jsou už v důchodu. TOP 09 by chtěla lidem umožnit, aby na důchodový účet rodičů posílali dvě procenta z hrubé mzdy. S podobnou představou přišla i KDU-ČSL a hovořil o ní i předvolební program ODS před zrušenými předčasnými volbami, které se měly konat na podzim 2009.

Bez reformy hrozí bankrot?

Výraznou změnu důchodového systému Česko bezpodmínečně potřebuje. Bez ní hrozí, že za pár desítek let se mu zhroutnou veřejné finance. Nedávná analýza vývoje českého státního dluhu, kterou si nechala zpracovat Česká bankovní asociace, mimo jiné upozorňuje, že jen stárnutí populace by zvýšilo český státní dluh na 207 procent HDP v roce 2050. Nyní se státní dluh blíží k hranici 40 procent HDP.

Jenže ruku v ruce s penzijní reformou bude muset jít i další konsolidace veřejných financí. Případná reforma penzí si podle autorů studie vyžádá hned na začátku vysoké náklady, které zatíží veřejné finance. Z toho plyne, že jen kvůli penzijní reformě by česká vláda měla dlouhodobě hospodařit s rozpočtovým přebytkem. To je ovšem v nynějších podmínkách nereálné. Navíc v tomto kontextu o důchodové reformě nahlas nepřemýšlí žádná z parlamentních stran.